

Марија Копривица

Центар за историјску географију и историјску демографију
Филозофски факултет, Универзитет у Београду – Србија
e-mail: marijakoprivica81@gmail.com

ОБАВЕЗЕ СРПСКЕ ЦРКВЕ ПРЕМА КАРЕЈСКОЈ ЋЕЛИЈИ У СРЕДЊЕ ВЕКУ*

Апстракт: Неколико средњовековних српских повеља помиње материјалне обавезе Српске архиепископије и патријаршије према Карејској ћелији. Рад објашњава порекло и природу материјалних давања према испосници Св. Саве Јерусалимског. Такође, ближе се одређује временски оквир успостављања таквих односа. Анализа података који указују да су архиепископи и патријарси имали право да прикупљају бир и врховину са неких поседа, указују на постојање посебе епархије под оректом јурисдикцијом поглавара Српске цркве у околини Пећи. Поред покушаја да се приближно одреде оквири деловања такве епархије разматрана је и корелација са хвостанским црквеним центром.

Кључне речи: Карејска ћелија, Српска архиепископија, архиепископ Никодим, архиепископ Сава III, патријарх Никодим II, врховина, бир, Пећка епархија.

Карејска ћелија заузима посебно место у духовности српског средњег века, а заслужила је своје место и у српској историографији. Питање њеног оснивања и однос према Хиландару давно је расветљено.¹ Карејске типик којим је први пут у Српској цркви прецизно регулисан скитски монашки живот такође је проучен,² а скоро све повеље издате овој ћелији добиле су критичко издање.³ Ипак, питање везе Српске цркве као институције и ове светогорске испоснице остало је незапажено и неразјашњено. Наиме, неколико докумената помињу да су српски архиепископи и патријарси средњег века имали обавезу да одређени износ годишње исплаћују ћелији Св. Саве Јерусалимског. Ово питање добија на значају запажањем да Српска црква није имала сличне обавезе према другим монашким заједницама, нити манастирима.

Убрзо после обнове Хиланадара, тј. оснивања као српског монашког центра на Св. Гори, Сава Немањић му је обезбедио и испосницу у Кареји.⁴ Посветивши ћелију

* Рад је део пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Насеља и становништво српских земаља у позном средњем веку (XIV-XV век)*, (ев. бр. 177010).

1 Грујић 1935, 43-57; Ћоровић 1938, 336-337; Живојиновић (М.) 1972, 68-112; иста, 1998, 79-84.

2 Значајнија издања Карејског типика: Ћоровић 1928, 5-13; Мирковић 1939, 29-34; *Карејски типик (фото.)* 1985; Св. Сава, *Сабрани списи* (Д. Богдановић) 1986, 37-40; Св. Сава, *Сабрана дела* (Т. Јовановић), 1998, 4-11.

3 Повеље српских владара и архиепископа издате Карејској ћелији објављивао је Д. Живојиновић у Старом српском архиву: Живојиновић (Д.) 2002, 69-78; исти 2005, 23-50; исти, 2006, 11-41; исти, 2008а, 59-70, исти 2008б, 71-90.

4 Оба писца житија Св. Саве оснивање Карејске келије смештају у време после завршетка Хиландара. *Доментвијан* (Даничић) 1865, 170-171; *Теодосије* (Даничић) 1860, 51, 61. Такође, сведочанство о оснивању и у Карејском типик: Св. Сава, *Сабрани списи* (Богдановић), 1986, 37

Св. Сави Јерусалимском (Освећеном), по коме је и сам носио име, Немањин најмлађи син је ово духовно средиште уредио по скитским монашким правилима и обезбедио му извесну самосталност, како према Хиландару тако и према Протату атоском.⁵ У духовном, и управном погледу нераскидиво је повезана са Хиландаром, који је из својих редова бирао *муџа богобојажљивог, који је подобан да живи у ћелији у месту том*.⁶ Ипак, Карејска ћелија је имала потпуну екомонску самосталност, која је у типичу изразито наглашена.⁷

Без претензија да се на овом месту улази у сложене, али већ научно расветљене, односе између Карејске ћелије и Хиландара, нужно је истаћи материјална давања која је општежитељски манастир имао према испосници. Карејским типиком одређено је: *да се ту даје из нашега манастира ради спомена, свећа Светом Сави, уља 60 литара*.⁸ Поред овог обавезног давања, оставља се на вољу игуману и братству да помогну духовној браћи у Кареји, давањем ситнијих потрепштина и хране.⁹

Минимални приходи које је добијала карејска тиховница довели су до њеног слабљења. Кроз документе се може пратити и настојање Хиландараца да се ослободе обавеза према ћелији. Хиландарски типик у 42. глави регулише односе са испосницом на начин који је у супротности са типком Карејске ћелије, те саджи део који ослобађа манастир давања: *не дате у оно место ништа, нити опет, заповедам, да узимате од њега ништа*.¹⁰ Међутим, у науци се сматра да је овај део текста производ накнадно унете интервенције, тј. да није део првобитног манастирског устава који је прописао Сава.¹¹ Тежње да се другачије уреде материјални односи према испосници резултирале су и оваквим поступцима. Упоредо се прати залагање хиландарских игумана и карејских старца да обезбеде издржавање ћелије из других извора. Дакле, манастир није настојао да ослаби испосницу, већ да је јој обезбеди друге приходе, а своје да задржи.¹²

Корак ка решавању проблема начињен је ангажовањем краља Милутина и уговором о куповини аделфата од Хиландара за издржавање монаха у карејској тиховници.¹³ Ова, као и касније куповине братских удела за Карејску ћелију више пута су у науци разматране, такође указано је на извесне прераде и интерполације, како исправа српских владара тако и братског сабора.¹⁴ Посета коју су предузели

---

5 Карејски типик: „*Зато ову заповест дајем, сви да знају: ни прот нема власти над том ћелијом, ни игуман светог нашега манастира нити ко други од братије да не узнемирава онога ко живи у овој ћелији светог Саве*.“ Св. Сава, *Сабрани списи* (Богдановић), 1986, 37.

6 Исто, 38

7 Карејски типик: „*И што се налази у тој ћелији, било вино, било воће, да не узима наш манастир ништа од тога, нити игуман другима да даје, већ напротив...*“ Св. Сава, *Сабрани списи* (Богдановић), 1986, 38.

8 Исто, 37

9 Исто, 38

10 Значајнија издања Хиландарског типика: Ћоровић 1928, 14-150; Мирковић 1939, 35-107; Св. Сава, *Сабрани списи* (Богдановић) 1986, 41-86; *Хиландарски типик (фото)*, 1995.

11 Да се ради о интерполацији и касније унетој одредби у Хиландарски типик указали су: Грујић 1935, 48; Мошин 1938, 59-78; Живојиновић (М.) 1972, 94. Уствари, могуће је и да су после обезбеђивања других извора прихода за Кареју првобитне хиландарске обавезе њима замењене, те да глава 42. осликава реално стање, али из каснијег периода.

12 Живојиновић (М.) 1972, 94, 97

13 Повеља краља Милутина привукла је већу пажњу, важнија издања и расправе: Ћоровић 1938, 334-341; Мошин 1938, 59-78; Живојиновић (М.) 1986, 385-386; Трифуновић 1961, 243-244; Живојиновић (Д.) 2006, 11-41.

14 Више о томе: Ћоровић 1938, 336-337; Живојиновић (М.) 1986, 385-396; Живојиновић (Д.) 2002, 111-123;

хиландарски игуман Никодим и карејски старац Теодул ставила је Карејску ћелију у центар интересовања српског владара и поглавра Српске цркве. Светогорци су известили краља да се испосница налази у материјалној оскудици и затражили помоћ. Краљ Милутин, настојавши да настави дело свог прадеде, постао је нови ктитор ћелије Св. Саве даривајући је онолико *колико је тражио старац кир Теодул за подизање и за обнову ћелије*. У повељи су поред уговорене куповине аделфата и обнове, потврђене и обавезе Хиландара о давању 60 литара уља, као и економска самосталност испоснице.¹⁵ Међутим, о обавезама Српске цркве према Кареји нема речи у овом документу, као ни у документима братског сабора који су пратили овој договору.

Најстарији сачувани документ који помиње обавезе поглавара Српске цркве према испосници Св. Саве јесте повеља архиепископа Никодима I из 1321. године.¹⁶ Као бивши хиландарски игуман, који је један период свог живота провео и у карејској тиховници, Никодим I био је добро упућен у проблеме око издржавања ћелије, па је настајао да јој обезбеди достојне прохиде.¹⁷ Истраживања показују, не само његову интервенцију код краља приликом посете и молбу да преузме старање над ћелијом, већ и његово директно учешће у састављању повеље краља Милутина.¹⁸ Као српски архиепископ наставио је да се залаже за побољшање материјалног статуса светосавске испоснице. Повеља архиепископа Никодима I налаже да Архиепископија издваја износ од 40 перпера за издржавање монаха у Кареји. Поред тога ћелија је добијала једну мулу (или мазгу), свакако због потреба неприступачног терена. Из истог акта сазнаје се да је поменуто давање успостављено у ранијем периоду, као и да је у време архиепископа Саве III постојало. Значајна је и примедба изнета у повељи да су *једни архиепискоти давали, а други нису*.¹⁹

Односи између Српске цркве и Карејске ћелије највероватније су прецизирани неким посебним документом, који није сачуван. Прописи којима су предвиђене обавезе Архиепископије су веома ретки у српским повељама и није познато да су на сличан начин поглавари Српске цркве имали утврђене годишње издатке за издржавање неког манастира. Да ли се ради о поклону, или ипак о извесној надокнади? Разјашњење би могла понудити једна исправа с краја владавине цара Стефана Душана.

Исправа цара Душана издата после сабора у Крупиштима из 1355. године, чији је основни предмет разграничење хиландарских забела у Крушевској и Хотачкој метохији, садржи и одредбу о обавезама Патријаршије према Карејској ћелији.²⁰ Износ материјалних давања који је овде наведен је исти као у исправи архиепископа Никодима, 40 перпера и мазга, још су додата и два кожуха. Значајнији је податак који указује да наспрам овог давања стоји одређени приход који убире Српска црква: **Ѳ всакык патрiархъ домоу Сп(а)сова да оузима Великии цр(ь)кве патрiархiе свѣщоу оу хилан'дарскои метохик, шт(ь) поповь врѣховиноу и на к'метехъ криноу. И всакы патрiархъ да давакт(ь) домоу Сп(а)сова млъчал'нои кклик прародителѧ ц(а)р(ь)ства ми с(вѣ)таго Савы всако лѣто ѿ перперь, и мьськъ и ѿ кожохъ, како пише хрисовоуль прародителѧ ц(а)р(ь)ства ми с(вѣ)т(а)го краля.** Дакле, Патријаршија убире приходе од врховине и крине (бира) са хиландарске метохије и за то као надокнаду даје светогорској испосници одређено новчано давање. Могло би се предпоставити да

15 Живојиновић (Д.) 2006, 20-22

16 Живојиновић (Д.) 2005, 23-50

17 Више о архиепископу Никодиму: Живојиновић (Д.) 2011, 97-112

18 Трифуновић 1961, 243-244.

19 Живојиновић (Д.) 2005, 34.

20 Новаковић 1912, 432-433; ново критичко издање ове повеље: Копривица 2016, 109-130.

наведени износ представља еквивалент приходима од црквених пореза. Нажалост, није могуће одредити ни приближану вредност бира и врховине са одређеног подручја јер је он зависио од броја становника који је непознат и променљив. Ова повеља представља једини пример где су ови порези уписани као део патријаршијских доходака, иначе то су основни епископски приходи. Поред извесних земљишних поседа које су епископије имале, они су најважнији приходи архијереја. Врховина је порез који су плаћали парохијски свештеници као одраз признавања власти епископа, његов износ је непознат и вероватно је зависио од величине парохије. Бир је порез који су плаћали верници, износио је лукно жита или два динара, а помиње се и као колективна обавеза парохија и тада се назива крина.²¹

О издржавању Српске цркве у средњем веку мало се зна, а веома су ретки документи који би могли расветлити овај проблем. На самом почетку деловања аутокефалне Српске архиепископије обимно жичко властелинство служило је у те сврхе.²² Жичка повеља открива просторе који су били под директном јурисдикцијом архиепископа, тада подручног епископа једне од највећих српских епархија 13. века. Посебном одредбом регулисано је право архиепископа на бир и врховину са жичке епархије, као и начин прикупљања ових пореза. Међутим, са поседа који су били у оквиру жичког властелинства, а под јурисдикцијом других епископа (рашког, хвостанског и др.) тим епископима је гарантовано право на црквене порезе.²³ У ретким случајевима када су ови приходи са одређеног подручја краљевом вољом уступани великим манастирима, подручни епископи су увек добијали адекватну накнаду.²⁴

Хиландарски поседи су груписани у неколико метохија и улазили су у састав више епархија, али углавном у јужним деловима државе. Није познато да је Хиландар имао поседе под јурисдикцијом Жичке епархије док је она деловала. Тако да приходи од врховине и бира са имања светогорског манастира нису могли припадати архиепископу док је он управљао епархијом на северу тадашње државе.²⁵ Стога се време успостављања односа по коме је поглавар Српске цркве могао убирати приходе од верника и свештеника са неке од хиландарских метохија мора сместити у период после премештања седишта Архиепископије у Пећ.

Реорганизација епархија, извршена највероватније почетком 14. века, довела је до гашења Жичке и настанака две нове црквено управне јединице на истој територији, Градачке и Кончуљске епископије. Поглавар Српске цркве више није имао под непосредном управом велику територију у долини Западне Мораве и Ибра.²⁶ Да ли је добио нову епархију и које је подручје она обухватала?

Канонски прописи налажу да епископ мора имати своју епархију. То се односи и на архиепископе и патријархе, јер су они у епископском чину.²⁷ После пресељења престола у Пећ, под директну јурисдикцију поглавар Српске цркве стављена извесна територија у околини Пећи, која је представљала његову епархију. На овај начин би се могло објаснити како је имао право на убирање врховине и бира са неких територија у данашњој Метохији. Поменута повеља цара Душана из 1355. године баца траг светлости

---

21 О врховини и биру (крини): Копривица 2012, 120-149.

22 Шкриванић (1952-1953), 147-172.

23 Живковић 1985, 39; Стефан Првовенчани, *Сабрана дела* 1999, 118-119; *Зборник* 2011, 89-95.

24 Пример откупа врховине забележен је на дечанском властелинству, када је епископ хвостански добио надокнаду. Ивић, Грковић 1976, 133; Копривица 2012, 123-124.

25 Благојевић 2006; Шкриванић 1952-1953, 147-172.

26 Алексић, Копривица 2014, 71-90.

27 Милаш 1902, 354-362, 368.

и на проблем о којој је и коликој области реч, откривајући да су нека хиландарска имања улазили у домен епархије подчињене Пећким поглавару.²⁸ Повеља патријарха Никодима из 1450. године наговештава да је поглавар Цркве имао извесну власт на подручју самог града Пећи, јер их је могао ослободити пореза и работа.²⁹

Установивши да је до оваквих односа могло доћи само после премештања седишта Цркве у јужну резиденцију, прецизније времена успостављања оваквих односа само се оквирно и посредно може одредити. Већ је речено да повеља краља Милутина ћелији Св.Саве не помиње постојање обавеза Српске архиепископије, док скоро све касније издате исправе Карејској ћелији бележе такво давање. Повеља архиепископа Никодима из 1321. године, недвослимено указује да су оне успостављене у ранијем периоду. У овој исправи забележено је да је испосници такав приход обезбедио још Сава Немањић.³⁰ Такође, Никодим је сматрао да се забелешка о томе налази у Карејском типичу, те је наложио да се препише и похрани у архиепископској ризници. Међутим, познавање текста и аутентичности овог скитског уставца не указује на постојање такве одредбе.³¹ Повеља цара Душана из 1355. године, позива се на *хрисовуљу светог краља*, дакле исправу краља Милутина.³² Веома је значајан и податак из повеље архиепископа Никодима који указује да је његов претходник на престолу Српске цркве, Сава III, извршавао ову обавезу, и још важније да је то *записао са заклетвом да се и убудуће после њега даје*.³³ Да ли је управо овом повељом Саве III обавеза давања материјалне надокнаде Карејског ћелији успостављена?

Такву исправу је могао издати само архиепископ. Изгледа да је до пресудне реорганизације епископија Српске цркве и дошло за време мандата Саве III.³⁴ Мало је вероватно да се до споразума са светогорском испосницом могло доћи већ за време архиепископа Јевстатије II (1292-1309), који је, такође, целу своју владавину столовао у Пећи. Поменута повеља краља Милутина о куповини аделфата бележи да је тадашњи архиепископ, Саве III, дао свој благослов на тај договор.³⁵ Владавина овог архиепископа смешта се у период од 1309. до 1316. године, а посета светогорског посланстава датује се у последњој години његовог живота. Поред тога нема података који би указивали на ближе везе и контакте између поглавара Српске цркве и карејских монаха пре познатог посланства из 1316. године. Може се основано претпоставити да је ова посета донела Карејској ћелији још један извор прихода, сем оних које је као нови ктитор дао краљ Милутин. Повеља архиепископа Саве III, могла је бити издата већ током ове посете, и садржати део који се тиче давања 40 перпера и мазге, односно надокнаде за коришћење бира и врховине са хиландарске метохије.³⁶

Старања о Карејској ћелији прихватио се и Стефан Душан. Игуман Геврасије је 1332. године успео да обезбеди да краљ од Хиландара купи још један братски удео за издржавање монаха у тиховници Св.Саве по високој цени.³⁷ Но изгледа је од богатих

---

28 Новаковић 1912, 432-433; Копривица 2016, 190-130.

29 Новаковић 1912, 474-475.

30 Живојиновић (Д.) 2005, 34; *Зборник* 2011, 433.

31 *Карејски типик (фото.)* 1985.

32 Новаковић 1912, 432-433; Копривица 2016, 190-130.

33 Живојиновић (Д.) 2005, 34; *Зборник* 2011, 433.

34 Овакво становиште може се поткрепити подацима из неколико пописа српских епископских седишта из времена краља Милутина, које показују да се Градачка и Кончуљска епископија појављују тек после 1316. године. Ћирковић 2001, 199-207.

35 Живојиновић (Д.) 2006, 22.

36 Живојиновић (Д.) 2005, 34; *Зборник* 2011, 433.

37 Живојиновић (Д.) 2003а, 41-54.

прилога српских владара већу корист имао Хиландар него испосница. Незавидну материјалну ситуацију у Кареји затекла је царица Јелена при својој посети што ју је навело да се прихвати покровитељства.³⁸ Истовремено, приход који је карејска тиховница добијала од Српске цркве су постојали и забележени су у документима цара Душана из 1348. године. У две од три познате исправе за ћелију, у вези са даривањем села Косорићи и ктиторством царице Јелене, садржана је одредба сличне садржине: **Такожде и оу Дому Спасовѣ, въ православ'нѣи патриархїи ѡтѣчства нашего гажде из'волише хтитори с(ве)тъи да дае и то.**³⁹ У овим документима није наведен износ који су завештали свети ктитори, нити време и разлози, ипак, ово је значајно сведочанство о постојању материјалне обавезе „Дома Спасова“.⁴⁰ Ове исправе, за разлику од каснијих помињу и материјалне обавезе Хиландара и молбу да се оне извршавају. Још једном пред крај владавине цара Душана, поновљена је и обавеза српског патријарха.⁴¹

Питање издржавање Карејске ћелије је актуелно и средином 15. века. Патријарх Никодим II, 1450. године, издаје акт у коме потврђује раније успостављене односе Српске цркве и испоснице Св.Саве Јерусалимског.⁴² Из повеље се сазнаје да су се патријарху обратили хиландарски игуман Роман, проигуман и карејски старци, као и да је тим поводом сазван црквени сабор. Разлог њихових жалби образложен је тиме да од смрти цара Стефана није исплаћивана уговорена „ђаконија“. Позивајући се на типик и златопечатне повеље Сабор је потврдио давање, али износ није наведен у овој повељи. Са разлогом се поставља питање: зашто су Светогорци чекали скоро век од смрти цара Душана да би обновили своја потраживања у сам сумрак српске средњовековне државности? Такође и да ли су постојали разлози за престанак давања уговорене суме?

Овај документ нуди и нека нова сазнања о положају Карејске ћелије средином 15. века. Уз то садржи и услов за испуњавање материјалне обавезе: **Ако ли се почме онѣзи пирѣгъ предавати и не почне се држати типикъ и правило црѣковно по оуставоу Светаго Сави, да се онази дѣакониѣ отъ патриархїе не дава жителѣмъ пир'га кареискаго.**⁴³ Околности нису биле наклоњене светогорском манастиру који је остао без неких поседа и прихода, те се у оваквом услову може препознати незавидна ситуација ћелије и чак могућност да до продаје може доћи.

Разматрањем односа са Карејске ћелије покренута су и нека нова питања у вези са унутрашњом организационом Цркве у средњовековној српској држави. У науци до сада није детаљније разматан проблем епархије поглавара Српске цркве. Сазнање да су архиепископи и патријарси имали посебну епархију у околини Пећи намеће питање обима те управне области, али и њеног места међу осталим српским епископијама. У документима није прецизирано на коју се хиландарску метохију односи право патријарха да убире бир и врховину. Обзиром да је у тексту повеље цара Душана исказана једнина ради се о једној скупини поседа светогорског манастира, а пошто се садржина односи на поседе у Крушевској и Хотачкој може се закључити да се ради о

38 Грујић 1935, 43-57; Живојиновић (Д.) 2002, 69-78; исти 2003б, 33-52; исти 2008а, 59-70; исти 2008б, 71-90.

39 Живојиновић (Д.) 2008а, 63; исти 2008б, 77.

40 „Дом Спасов“ је Жича, храм посвећен Христу Спаситељу. Међутим, после премештања седишта поглавара Српске цркве овај назив се преноси и на Пећку резиденцију, иако је њен главни храм посвећен Св.Апостолима. *Пећка патријаршија* 1990, 174-176.

41 Новаковић 1912, 432-433; Копривица 2017, у штампи.

42 Новаковић 1912, 474-475; Синдик 1997, 99-113; о патријарху Никодиму и: Суботић 1982, 213-236;

43 Новаковић 1912, 474.

некој од њих.⁴⁴ Највероватније се под директном јурисдикцијом поглавара Српске цркве налазила Крушевска метохија, која је и најближа седишту Патријаршије.⁴⁵ Поред ње свакако и неки дуги поседи о којима нису сачувани подаци у расположивим изворима. Исправа патријарха Никодима садржи и део који се односи на ослобађање од пореских обавеза и работа неких хиландарских посела у Пећи. Ради се о кући, ступу земље и винограду који су стара имања светогорског манастира позната из других докумената.⁴⁶ Чињеница да их патријарх ослобађа од пореза може указивати да се ова имања налазе у домену његове непосредне управе. Може се претпоставити да је црквена област под директном јурисдикцијом поглавара цркве била мања од осталих епархија, судећи према познатим подацима о деловању Хвостанске, Призренске и суседних епископија. Домен и богатство ове области се не могу мерити са приходима велике Жичке епархије (коју је чинило 10 жупа), но изгледа да је на другачијим основана постављен и управни и финансијски сегмент њеног деловања. Није изненађујућа околност да српске *notariae episcopatum* не помињу ову Пећку епархију, оне нису забележили ни Жичку. Разлози за ову појаву леже у чињеници да су то, уствари, спискови чланова сабора црквених и бележе епископе и игумане краљевских манастира.⁴⁷

У вези са издвајањем територије која је стављена под управу поглавара Српске цркве почетком 14. века, морао је бити регулисан и однос са хвостанском епископијом, којој је највероватније раније припадала та територија.⁴⁸ Да ли је и какву одштету добио архијереј из Мале Студенице не може се одгонетнути. Записи хвостанских епископа забележени на крају књижице са текстом дечанске хрисовуље краља Стефана Душана, сведоче да су поглавари ове епархије били ускраћени за бир и врховину и са других посела у својој области.⁴⁹

Издавањем посебне епархије може се изнова тумачити и помен пећког епископа Марка, како је упамћен овај надарени писац с краја 14. века.⁵⁰ Извесно је да није у питању иста личност са хвостанским архијерејем. Податак да се ради о епископу, највероватније указује да је суфраган неком од вишиг црквених достојанственика, јер су до 15. века на ранг митрополије уздигнуте скоро све старе српске црквене области (иако нема доказа да су све имале подчињене епископије). Враћање седишта Српске цркве у Жичу извршено је у време кнеза Лазар, а као последицу је имало извесне промене у управној организацији, те је и статус раније црквене престонице морао бити на адекватан начин решен. По свему судећи је епархијом око јужне црквене столице у одсуству патријарха управљао поменути пећки епископ, свакако викар и заменик патријарха. Не може се искључити могућност да је епископ који је био суфраган патријарху и раније деловао у овој области, ма да се у изворима не помиње.

Наговештаји постојање епархије којом је руководио поглавар српске цркве у околини Пећи, отварају нове могућности за сагледавање епархијске организације у средњем веку. Размотрене материјалне обавезе према карејској ћелије само су зрачак светлости у правцу истраживања економије Српске цркве у средњем веку.

---

44 О овим метохијама опширније: Зарковић, 2002; Младеновић, 2013.

45 Живојиновић (М.) 2012, 111, такође сматра да се ради само о Крушевској метохији.

46 Новаковић 1912, 474.

47 Ђирковић 2001, 199-221;

48 О хвостанској епархији и њеним границама в: Шкриванић 1970, 331-335; Јањић 2009, 183-194.

49 Ивић, Грковић 1976, 283, 286.

50 *Шест писаца 15. века* (Богдановић) 1986, 44-45; Зарковић 2007, 193-206.

Извори и литература

Богдановић Димитрије (прир.) (1986): *Свети Сава, Сабрани списи*, Стара српска књижевност у 24 књига, књ. 2, Београд, Српска књижевна задруга.

Богдановић Димитрије (прир.) (1986): *Шест писаца XIV века, Григорије Раишки, Јаков Серски, Силуан, непознати Светогорац, монах Јефрем, Марко Пећки*, Стара српска књижевност у 24 књига, књ. 10, Београд, Српска књижевна задруга.

Даничић Ђура (прир.) (1860): *Живот Светога Саве, Доментијан (Теодосије)*, Београд, Друштво српске словесности.

Даничић Ђура (прир.) (1865): *Живот Светога Симеуна и Светога Саве, написао Доментијан*, Београд, Државна штампарија.

Живковић Бранислав (1985): *Жича, цртежи фресака*, Београд.

Живојиновић Драгић (2002): *Хрисовуља цара Стефана Душана келији Светог Саве Јерусалимског у Кареји*, Стари српски архив 1, 69-78.

Живојиновић Драгић (2003а): *Повеља братског сабора манастира Хиландара о аделфатима за Карејску келију Светог Саве Јерусалимског*, Стари српски архив 2 14-54.

Живојиновић Драгић (2005): *Акт архиепископа Никодима I за Келију Светрог Саве Јерусалимског у Кареју*, Стари српски архив 4, 23-50.

Живојиновић Драгић (2006): *Интерполисана хрисовуља краља Милутина за Карејску келију светога Саве Јерусалимског*, Стари српски архив 5, 11-44

Живојиновић Драгић (2008а): *Скопска хрисовуља цара Душана за келију Светог Саве Јерусалимског у Кареји (Хил 31)*, Стари српски архив 7, 59-70

Живојиновић Драгић (2008б), *Велика прилепска хрисовуља цара Стефана Душана Карејској келији Светог Саве (Хил 149)*, Стари српски архив 7, 71-90.

Ивић Павле, Грковић Милица (1976): *Дечанске Хрисовуље*, Београд

Јовановић Томислав (прир.) (1998): *Свети Сава, Сабрана дела*, Београд.

Јухас-Георгијевска Љиљана (прир.) (1999): *Стефан Првовенчани, Сабрана дела* - Стара српска књижевност у 24 књиге, књ.3, Београд, Српска књижевна задруга.

Карејски титик (1985): *Карејски титик Светог Саве*, фототипско издање, прир. Д. Богдановић, Београд, САНУ, НБС, Матица српска.

Мирковић Лазар (прир.) (1939): *Списи светога Саве и Стевана Првовенчаног*, Београд.

Мошин Владимир, Ћирковић Сима, Синдик Душан, (прир.) (2011): *Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника 1186-1321. године*, Београд, САНУ

Новаковић Стојан (прир.) (1912): *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд.

Ђоровић Владимир (прир.) (1928): *Списи Св.Саве*, прир. Ђоровић Владимир, Београд -Сремски Карловци, Српска краљевска академија.

Хиландарски титик (1995): фототипско издање, рукопис Ch1 AS156, прир. Димитрије Богдановић, Београд, Народна библиотека Србије, Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу.

Алексић Владимир, Копривица Марија (2014): *Црква Христа Спаситеља (дом Спасов) у Жичи и Српска црква у средњем веку*, Београдски историјски гласник 5, 71-91.

Благојевић Милош (2006): *Поседи манастира Хиландара на Косову и Метохији (12-15. век)*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.

Грујић Радослав (1935): *Царица Јелена и ћелија Св.Саве у Кареји*, Гласник скопског научног друштва 14, 43-57.

- Ђурић Војислав, Ђирковић Сима, Кораћ Војислав (1990): *Пећка патријаршија*, Београд.
- Живојиновић Драгић (2002): *Хрисовуља Стефана Уроша II Карејској келији Светог Саве из 1317/1318. године и однос келија –манастир у светлу аделфата*, Прилози КЛИФ 68-69, 111-123.
- Живојиновић Драгић (2003б): *Карејске хрисовуље Стефана Душана*, Историјски часопис 50, 33-51.
- Живојиновић Драгић (2011): *Архиепископ Никодим I*, Историјски часопис 60, 97-112.
- Живојиновић Мирјана (1986): *Документи о адрефатима за Карејску келију Светог Саве*, Зборник радова Византолошког института 24-25, 385-396.
- Живојиновић Мирјана (1972): *Светогорске келије и пиргови у средњем веку*, Београд, Византолошки институт.
- Живојиновић Мирјана (2012): *Акти сабора у Крупишима*, Глас САНУ одељење историјских наука 16, 99-113.
- Живојиновић Мирјана (1998): *Историја Хиландара I*, Византолошки институт.
- Зарковић Божидар (2002): *Хотачка метохија*, Лепосавић-Косовска Митроплица
- Зарковић, Божидар (2007): *Завештање епископа Марка*, Духовност писане културе Срба у контексту културе балканских Словена, Приштина – Лепосавић, 193-206.
- Јањић Драгана (2009), *Подаци за историју Хвостанске епископије*, Баштина26, Приштина –Лепосавић, 183-194.
- Копривица, Марија (2012): *Попови и протопопови Српске цркве у средњем веку*, Ниш, Центар за црквене студије-Филозофски факултет.
- Копривица Марија (2016): *Повеља цара Стефана Душана Хиландару за забеле Понорац и Крушицу и трг Книнац*, Стари српски архив 15, 109-130.
- Милаш Никодим (1902): *Православно црквено право са тумачењем*, Мостар.
- Младеновић Срђан (2013): *Крушевска метохија, Хиландарски посед у Хвосну*, Ниш, Центар за црквене студије.
- Мошин Владимир (1938): *Повеља краља Милутина Карејској ћелији из 1318*, Гласник Скопског научног друштва 19, 59-78.
- Синдик Душан (1997): *Повеље српских патријарха Саве, Спиридона и Никодима*, Хиландарски зборник 9, 99-117
- Суботић Гојко (1982): *Пећки патријарх и охридски архиепископ Никодим*, Зборник радова византолошког института 21, 213-236
- Трифуновић Ђорђе (1961): *Ко је састављач аренге повеље краља Милутина 1317/1318?*, Прилози КЛИФ 27, 3-4, 243-244
- Ђирковић, Сима (2001): *Српске Notitiae Episcopatum*, Споменица епископу Шумадијском Сави, Нови Сад, 199-207.
- Ђирковић Сима (1991): *Библиографија краља Милутина у улијарској повељи*, Зборник Архиепископ Данило II и његово доба, ур. Војислав Ђурић, Београд, 53-68.
- Ђоровић Владимир (1938): *Хиландарски аделфати за Кареју*, Прилози КЛИФ 18, 1-2, 334-341.
- Шкриванић, Гавро (1952-1953): *Жичко епархијско власелинство*, Историјски часопис 4, 147-172.
- Шкриванић Гавро (1970): *Хвосно у средњем веку*, Зборник Филозофског факултета 11/1, 331-335.

**THE OBLIGATIONS OF SERBIAN CHURCH TOWARDS
KAREIA CELL IN THE MIDDLE AGES**

Kareia cell was spiritually and administratively connected to Hilandar monastery, but it had a total economic autonomy. There are a few documents testifying that the pontiffs of Serbian church in Middle Ages were obliged to pay a certain amount of money to St. Sava cell, annually. The oldest preserved document mentioning this tax is the charter of the archbishop Nikodim for the Kareia cell from 1321. According to this chart, the Archiepiscopacy was paying the amount of 40 perpers for the sustenance of monks in Kareia and, apart from that, was supposed to give one mule. From the same document we find out that the above-mentioned charge had also been present in the earlier period.

The charter of emperor Dusan from 1355, among other things, contains also a decree about the obligations of the Patriarchy towards Kareia cell in the same amount. Apart from that, it clarifies the problem by explaining that the Patriarchy is collecting the profits from the “vrhovina” and “krina” (a type of church tax) from Hilandar metohija, and because of that, as compensation, it allows the Kareia cell a monetary charge. The document analysis shows that establishing this kind of relations could have happened only in the period after moving the seat of the Serbian church to Pec, most probably in the period of the archbishop Sava III.

It was implied that the pontiff of Serbian church had a separate eparchy in the vicinity of Pec, to which two Hilandar estates belonged, probably metohija of Krusevo. Scarce data on this eparchy do not allow reconstruction of its size. Mentioning the bishop of Pec in the 15th century may be related to this special church area activity.